

РОЗДІЛ I

Соціологія: актуальне, дискусійне

УДК 355.01

«Споживання інформації» в сучасному українському місті під час війни: інформаційний «розрив» між Сходом та Заходом

Роман Буричка –

аспірант кафедри соціології та соціальної роботи Національного університету «Львівська політехніка», Львів, Україна.
E-mail: roman.burychka@gmail.com

Розглядаючи поняття «споживання інформації» як процес її пошуку, отримання крізь призму каналів засвоєння та певні типи реакцій на неї як складник гібридної війни на Сході України в межах парадигми символічного інтеракціонізму, ми отримали можливість виявити й описати особливості інформаційної «взаємодії» населення міст Сходу та Заходу України в символічному вимірі. Визначено, що «розквіту» інформаційної війни сприяло існування недержавних проросійських ЗМІ, обмеження сепаратистами доступу до українських ЗМІ, подання ворогом інформації як єдиної об'єктивної. Особливостями споживання інформації є неоднаковий доступ до її джерел, монополізація ЗМІ та подання проросійської позиції як єдино правильної на Сході країни. Обмеження ЗМІ місцевою «владною» на Сході призвело до поділу між населенням Східного й Західного регіонів на «ми» та «вони». Це й виявляє інформаційний «розрив» між жителями цих регіонів. Як висновок, «примирення» потрібно шукати у вивченні методів інформаційної війни і якісній протидії їм, і самі ж ЗМІ можуть примирити всі частини населення країни.

Received: October, 2016
1st Revision: October, 2016
Assepted: November, 2016

Ключові слова: інформація, інформаційна війна, символічний інтеракціонізм, проросійські ЗМІ.

Burychka Roman. «Consuming of Information» in the Modern Ukrainian City at the Time of War: the Information «Gap» Between East and West. The war in the eastern Ukraine also called a hybrid war, war on two fronts – military and information. The focus of this article is the informative component, the article describes the features of the concept of «consumer information» and how this category describes the nature of the information war. Our author's definition of «consumer information» means a process of searching information, receipting it through the prism of channels (Internet, TV, printed sources), assimilation and specific types of reactions to it. Using the methodology of symbolic interactionism made it possible to identify and describe the features of «interaction» between East and West of Ukraine in the information space during the war, especially their «specific» integration. Determined that information war «supported» by the existence of private pro-Russian media, limiting access to the Ukrainian media by pro-Russian separatists, enemy's providing of information as the only objective one. Author analyzed that the features of consumer information in the Ukrainian society during a war are: unequal access to information between both regions and the monopolization of the media (especially television) and presentation of the pro-Russian position as the only objective and in the East, which precludes analysis and comparison of its consumers. «Closeness of the East led to hostile sentiments between people of Eastern and Western regions, the division into «us» and «them». Our final hypothesis says that the priority of the security of all states must be exactly information security (studying methods of information war and their quality opposition).

Key words: information, information war, symbolic interactionism, pro-Russian media.

Буричка Роман. «Потребление информации» в современном украинском городе во время войны: информационный «разрыв» между Востоком и Западом. Потребление информации как составляющее гибридной войны на Востоке Украины является основоположной категорией данной статьи. Удалось выявить и описать особенности символического «взаимодействия» населения городов Востока и Запада Украины с

помощью парадигмы символического интеракционизма. Существование негосударственных российских СМИ, представление врагом информации как единой объективной, ограничение сепаратистами доступа к украинским СМИ – те пункты, которые способствовали информационной войне. Не одинаковыми являются доступ к источникам информации, монополизация СМИ, представление пророссийской позиции как единственно правильной на Востоке страны. Такова суть дел привела как к информационному разрыву между Востоком и Западом, так и к реальному. Отсюда – вывод: интегрирование в одно целое следует искать в изучении методов информационной войны и качественного противодействия им. И сами СМИ могут примирить все части населения страны.

Ключевые слова: информация, информационная война, символический интеракционизм, пророссийские СМИ.

Постановка наукової проблеми та її значення. Із кінця лютого 2014 р. відбувається «неоголошена війна» Росії проти України, яка розпочалась анексією Криму й продовжується до цього часу на Сході Української держави [1, с. 5]. Така ситуація між Росією та Україною не є суто локальним явищем. Вона містить у собі загрози регіонального, національного та навіть світового масштабу, що стосується, насамперед, системи безпеки всіх світових держав [1, с. 2].

І в українському, і у світовому соціологічному дискурсах також використовують термін «гібридна війна» для окреслення ситуації на Сході України [1, с. 5]. І. Рущенко зазначає: «основна увага науковців приділяється суто військовим аспектам і пропагандистській складовій гібридної війни. Однак існує, доволі виражений соціологічний аспект проблеми, який пов'язаний із масовими соціальними акціями та застосуванням так званої м'якої сили на театрі воєнних дій» [2, с. 12]. Отже, на нашу думку, однією з особливостей гібридної війни є включення в неї не менш потужного невійськового складника – застосування інформаційних, пропагандистських технологій (інформаційної війни – цей термін теж наявний у науковому обігу). Проте не стільки важливим для нашого дослідження, зокрема, є об'єкт цієї інформаційної війни, скільки її суб'єкти. Під ними розуміємо те населення міст і регіонів України, котре піддається впливу й споживає подану відповідним способом, на наш погляд, необ'єктивну інформацію. Під споживанням інформації розуміємо процес її пошуку, отримання крізь призму каналів (Інтернет, телебачення, друковані видання), засвоєння й певні типи реакцій на неї (авторське визначення). Це й визначає важливість дослідження інформаційної війни та феномену споживання інформації при такому стані й можливого інформаційного розриву, який така війна може породжувати.

Аналіз досліджень цієї проблеми. До розробки тематики війни та пов'язаних із нею аспектів зверталися Р. Арон, М. Кревельд, К. Райт, К. Шмітт, Е. Тоффлер, Г. Люткене й ряд ін. В українському науковому середовищі до вивчення цієї проблематики вдавалося поки небагато дослідників. Хоча цю проблематику вже охоплено в працях таких вітчизняних науковців, як І. Рущенко та М. Требін. І. Рущенко розглядав феномен російсько-української гібридної війни, М. Требін – як інформаційної, так і гібридної. Проте в поле дослідження цих дослідників не потрапило вивчення поняття споживання інформації під час війни, його особливостей і рис.

Саме це зумовило **мету статті** – схарактеризувати особливості споживання інформації в містах двох регіонів України (Сходу та Заходу) і виявити можливі причини інформаційного розриву між ними (регіонами). На шляху до досягнення мети варто виконати такі **завдання**:

- 1) визначити передумови становлення інформаційної війни;
- 2) проаналізувати особливості споживання інформації в українському суспільстві під час стану війни;
- 3) виявити можливі відмінності між двома регіонами країни (Східному та Західному) у полі споживання інформації.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Потрібно зазначити, що саме після революційних подій на Майдані (січень – лютий 2014 р.) (припускаємо, що «сприятливе» поле для «вторгнення» готувалося ще раніше) розгорнулася широкомасштабна антиукраїнська інформаційна експансія Росії, а також підконтрольних недержавних ЗМІ з метою дискредитації нової української влади і європейської інтеграції України [3, с. 6]. Саме такий керований і цільовий інформаційний «тиск» мав змогу посягти проросійські настрої в жителів міст Сходу України й Донбасу зокрема. Проте вважаємо, що відповідна інформаційна пропаганда мала певну амплітуду й на всю Україну.

Також потрібно додати, що важливу роль у «вирощуванні» проросійськи налаштованих жителів саме міст Сходу України в інформаційній війні зіграв сепаратистський рух – рух за прагнення

«відокремлення» територій Донецької та Луганської областей від складу України (створення своєрідної автономії). Наслідком цього стало утворення так званих «Луганської народної республіки» й «Донецької народної республіки». Отже, із підтримкою російської сторони, сепаратисти масштабно припиняли мовлення українських каналів, друкованих та інших ЗМІ на підконтрольних їм територіях [1, с. 13]. У результаті така ситуація унеможливлювала донесення до жителів «обмежених» територій точки зору української сторони, її позиції та об'єктивної інформації (зокрема про проведення антитерористичної операції, яка розпочалася на цих територіях) [1, с. 13]. «Альтернативою» цьому стало заміщення українських ЗМІ російськими або ж проросійськими, котрі мали за мету «сформувати» відповідну громадську думку в населення міст Сходу й Донбасу зокрема – думку, корисну для ворога та для посіяння ворожнечі між регіонами Української держави. ЗМІ «ворога» створювали у своєму полі певні негативні смислові образи (через низку ситуацій, подій, осіб тощо) української влади, Києва, політичних осіб і, зрештою, Заходу України – його населення й особливостей – як противагу населенню міст Сходу та Донбасу. Тобто велася так звана жорстка локальна інформаційна пропаганда «відокремлення». У світлі цієї пропаганди вважаємо, що російська сторона (як ворог) та її співучасники («вершки» ЛНР і ДНР) виявляли себе в ролі тієї сили, котра допомагає Донбасу, охороняє й «визволяє» його жителів задля кращого життя. Такий стан речей дав змогу породити явище, котре характеризували сполученням слів «ми-вони» для порівняння жителів Сходу, зокрема Донбасу («ми»), із жителями Західного регіону («вони»).

Дійсно, потрібно зазначити, що масштабні інформаційні методи та способи (як другий військовий фронт) давали свої плоди, насамперед на території проведення війни й прилеглих до неї територіях (міста Луганської та Донецької областей). Проте слід відзначити, що подальше широке використання «фейків» (сфальсифікованих і відверто брехливих повідомлень) як одного з багатьох інструментів інформаційної війни і сепаратистами, і російською стороною знизили рівень довіри українських громадян до російських ЗМІ як на Заході України, так і на всій її території та Сході у тому числі [1, с. 13]. Показовий той факт, що саме на Сході України за рік (із грудня 2013 до грудня 2014 р.) цей рівень довіри знизився з 32 до 9 %, а повної недовіри – зріс майже вчетверо (із 13 до 50 % жителів) [1, с. 13]. Припускаємо, що такі цифри можуть характеризувати певну здатність жителів міст Сходу до «протистояння» поданій інформації, котру вони споживають із різноманітних ЗМІ, до її переосмислення та аналізу. Проте явище підпорядкування й пасивного споживання поданої в ЗМІ інформації як єдино правильної та об'єктивної й досі існує.

Гострим і навіть критичним наслідком ведення цієї війни є взаємне відчуження суспільств обох країн [1, с. 2]. Проте потрібно також зауважити, що певні «відчуження», конфлікт і напруга спостерігаються й між регіонами самого українського суспільства, особливо містами його Сходу та Заходу. Однією з причин цієї напруги, на нашу думку, може слугувати різниця в споживанні інформації населенням зазначених регіонів – так званий інформаційний розрив. Річ у тому, що жителям міст Заходу й Сходу України доступна неоднакова кількість каналів ЗМІ на їхніх територіях, їх різноманіття (можливість вибору), доступ до них. Підсилює ситуацію ворожнечі й те, що інформаційна пропаганда діє саме через підконтрольні Росії канали ЗМІ.

Хочемо екстраполювати дослідження Лева Гудкова (директора Левада-Центру в Росії) на українську площину [4]. Л. Гудков вважає, що за ситуації інформаційної пропаганди важливий і сам факт неперервного тиску, котрий формується саме офіційністю «громадської думки» на аморфну та пасивну свідомість обивателів, позбавлених альтернативних комунікаційних засобів і незалежної від влади інтерпретації того, що відбувається [4, с. 84]. Припускаємо, що телебачення як канал споживання інформації внаслідок свого монопольного становища на неконтрольованих Україною територіях (Донбас) виявляється не просто потужним, але й найавторитетнішим ЗМІ, котрий висвітлює ситуацію на користь ворога та призводить до «ворожнечі» між уже згаданими регіонами України. Це виявляється в уже названих нами саме символічних формах – розподілі на «ми-вони», героїзації визволителя (Росії) тощо.

Результати соціологічного дослідження, здійсненого Фондом «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» спільно із соціологічною службою «Ukrainian Sociology Service», котре проводилось із грудня 2014 по січень 2015 р., виявили, що 23,7 % опитаних вважають саме «маніпуляцію інформацією через ЗМІ» одним із 14 чинників (на четвертому місці), котрі роз'єднують українців [5]. Проте, на нашу думку, як уже згадувалося раніше, важливий аспект саме споживання цієї інформації

«реципієнтом» (суб'єктний підхід) – її обробка, аналіз, критичне осмислення та низка реакцій на неї. У тому ж дослідженні [5] респонденти віддали 24,8 % (друга позиція з 11 варіантів) на користь «засобів масової інформації» саме як агента примирення українців. Тож бачимо, що ситуацію «ворожнечі» потрібно долати в джерелі її виникнення. Хоча, уважаємо, поки що ефективних методів у цьому немає, тим паче через непідконтрольність Східного регіону країни.

Також потрібно розглянути думки експертів із цього приводу. Експертна оцінка ситуації щодо можливого протистояння Росії й гарантій безпеки України (експертне опитування проведено в жовтні 2014 р. Центром Разумкова) закріпила таке поняття, як «ефективне забезпечення інформаційної безпеки країни», на 3-й позиції з дев'яти сформованих з оцінкою 4,2 із п'яти можливих балів («1» – заходи зовсім не впливають, «5» – максимально впливають) [6, с. 65].

Позиції експертів щодо питання важливості практичних кроків у протистоянні агресії РФ (експертне опитування проведено в листопаді 2015 р. Центром Разумкова) розмістили чинник «протистояння інформаційному впливу РФ» на 5-ту позицію із 15 (як результат) з оцінкою 4,6 бала («1» – не важливо, «5» – дуже важливо) [7, с. 57].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, такі емпіричні дані та позиції експертів можуть свідчити про пріоритетність інформаційної безпеки як одного з чинників урегулювання воєнної ситуації на Сході України. Уважаємо, що для цього потрібні не лише рішення керівного апарату суспільства, а й усвідомлення та аналіз зі сторони споживачів усієї інформації та в усіх регіонах країни, зокрема вже згаданих міст Заходу й Сходу. Тому потрібно детальніше дослідити прийоми ведення «інформаційної війни» та можливі способи протистояння їм чи зменшення їх впливу на свідомість споживача інформації.

Джерела та література

1. Російсько-український конфлікт: стан, наслідки, перспективи розвитку подій // Національна безпека та оборона. – К. : Центр Разумкова, 2014. – № 5–6 (148–149). – С. 2–39.
2. Рушенко І. П. Підривні соціальні технології у структурі гібридної війни / І. П. Рушенко // Право і безпека. – 2015. – № 2 (57). – С. 12–16.
3. Україна 2014–2015: долаючи виклики (аналітичні оцінки) [Електронний ресурс]. – К., 2014. – 56 с. – Режим доступу : http://www.razumkov.org.ua/upload/1424704722_file.pdf
4. Гудков Л. Работа пропаганды / Л. Гудков // Національна безпека та оборона. – К. : Центр Разумкова, 2015. – № 8–9 (157–158). – С. 79–87.
5. Результати соціологічного дослідження, проведеного у рамках проекту «Започаткування національного діалогу в Україні» [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу : http://fmd.kh.ua/wp-content/uploads/2015/05/nd_opinion_poll_1_part_ua-1.pdf
6. Російсько-український конфлікт: позиції експертів // Національна безпека та оборона. – К. : Центр Разумкова, 2014. – № 5–6 (148–149). – С. 60–67.
7. Російсько-український конфлікт: позиції експертів // Національна безпека та оборона. – К. : Центр Разумкова, 2015. – № 8–9 (157–158). – С. 53–58.

References

1. Russian-Ukrainian conflict: condition, consequences, prospects of events (2014), *National security and defense*, Vol. 148–149, No. 5–6, Pp. 2–39.
2. Rushchenko, I. P. (2015), “Blasting social technologies in the structure of a hybrid war”, *Law and security*, Vol. 57, No. 2, Pp. 12–16.
3. *Ukraine 2014-2015: overcoming challenges (analytical assessment)* (2014), [razumkov.org.ua, http://www.razumkov.org.ua/upload/1424704722_file.pdf](http://www.razumkov.org.ua/upload/1424704722_file.pdf)
4. Hudkov, L. (2015), “Job of promotion”, *National security and defense*, Vol. 157–158, No. 8–9, Pp. 79–87.
5. “The results of sociological research conducted by the project «Launching a national dialogue in Ukraine»” (2015), fmd.kh.ua, http://fmd.kh.ua/wp-content/uploads/2015/05/nd_opinion_poll_1_part_ua-1.pdf
6. Russian-Ukrainian conflict: expert positions (2014), *National security and defense*, Vol. 148–149, No. 5–6, Pp. 60–67.
7. Russian-Ukrainian conflict: expert positions (2015), *National security and defense*, Vol. 157–158, No. 8–9, Pp. 53–58.